

**ОБРАЗ СВЯЩЕНИКА В РОМАНІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ
«АПОСТОЛ ЧЕРНІ»**

У статті акцентовано увагу на постаті священника у творчості О.Кобиланської в контексті євангельських істин та українських національно-патріотичних змагань.

Ключові слова: священник, пастир, апостол, мораль, нація.

*«Я — Пастир Добрий! Пастир добрий
кладає життя власне за вівиці. [...] Ніхто більшої
любви не має над ту, як хто свою
душу поклав би за друзів своїх»*

(Ів.10: 11; 15: 12-13) [1].

*«Коли не вміємо служити Народові, вчи-
мося від нашого найбільшого вчителя, —
Самого Ісуса Христа. Найкраща служба
Богові — це служба Народові!..»*

(Митрополит Іларіон) [2].

Проблема осмислення художніх творів українського та й світового письменства в біблійному контексті, що все більше заповнює увагу літературознавців і культурологів, покликана до існування всезагальним глибинним усвідомленням кінцевої необхідності відродження значимості засад християнської моралі та принципу «моралі в політиці» у житті сучасного українського суспільства. Спроба подолання глобальних процесів секуляризації породжує інтерес і до ще однієї спорідненої проблеми — проблеми суспільного значення і ролі священника, носія та поширювача норм християнської моралі, пошуків його громадянського та етичного ідеалу.

Це питання видається ще більш актуальним з огляду на його «табуований» статус в період панування в літературознавстві атеїстично зорієнтованої офіційної радянської ідеології. Такий підхід до проблеми священства, звісно, не зміг піддати її абсолютному забуттю, однак спроектував у гротескно-карикатурну площину або ж, принаймні, в розряд рудиментарності, що було особливо характерним також і для раціоналістично-просвітницького, «наукового» (за визначенням І.Франка) реалізму XIX ст.

Прагнення реабілітувати образ священника в літературознавстві та белетристиці, звичайно, не скасовує автоматично цілком виправдану сувору критику пороків, що трапляються у священницькому стані, покликаному бути моральним взірцем для мирян і не фарисействувати, а Словом Божим і прикладом власного жертвовного пастирського життя виховувати своїх парафіян.

Серед численних українських письменників, що зверталися до проблеми священства (А.Свидницький, І.Нечуй-Левицький, Панас Мирний, І.Франко), її вирішення в нових обставинах епохи *fin de siècle* шукала протягом всієї своєї творчості й Ольга Кобилянська, почавши роздуми над цим питанням ще у юнацьких щоденниках і довершивши пошуки у своєму останньому романі «Апостол черні» створенням образу ідеального українського священника.

Тема священства у творчості О.Кобилянської дуже рідко ставала об'єктом уваги літературознавців, та й згадувались лише ті твори письменниці, в яких осуджується порочний спосіб життя «душпастирів» («У св. Івана», «За готар», «На полях», «Земля»). Ширше охопив простір функціонування образу священника у прозі О.Кобилянської у своїй ґрунтовній студії Н.Томашук [3], задіявши до наукового аналізу й такі «непопулярні» в радянському літературознавстві твори, як повість «Ніоба» та роман «Апостол черні». Частіше порушується тема духовенства у творчості О.Кобилянської в сучасній літературознавчій науці. Серед найновіших публікацій зарубіжної україністики, привертають увагу студії В.Жили [4], В.Косика [5], А.Самофал [6], опубліковані у Мюнхені 1991 р. Значний інтерес до визначеної проблеми виявили у своїх працях і вітчизняні дослідники М.Крупа [7], Ю.Микосянчик [8], І.Демченко [9], Л.Жижченко [10]. Згадаємо тут також і нашу студію «Ольга Кобилянська: знайома постать у новому ракурсі» [11]. Однак у цьому науковому доробку проблема священства у творчості Ольги Кобилянської згадується побіжно, в контексті осмислення більш поширених у спадку письменниці проблем, що посилює необхідність і важливість продовження дослідницьких пошуків у цьому напрямку, зокрема, шляхом безпосереднього розкриття внутрішньої природи образу священника у прозі О.Кобилянської (особливо в ідеологічному романі «Апостол черні») у контексті євангельських істин та засад українських національно-патріотичних змагань.

Письменниця завжди прагнула до ідеалу вищої, досконалої людини, яка переважає оточення тонкістю своєї душевної, психологічної організації, висотою духовних запитів і моральних та інтелектуальних якостей. Ще коли Ользі було 5-6 років, сім'я Кобилянських, проживаючи в Сучаві (1868-1874), зближується з родиною греко-католицького священника й відомого українського поета Миколи Устияновича (1811-1885), який чи не перший помітив в обдарованій душі молоденької Ольги «іскру» таланту. Саме в його домі, як згадувала пізніше письменниця, діти Кобилянських вперше поза стінами рідної хати почули українську мову і пісні [12, с. 209]. Довгі роки єднала Ольгу Кобилянську з родиною Устияновичів, а особливо з наймолодшою донькою поета, Ольгою, що стала, за свідченням письменниці, прототипом образу Марти в новелі «Valse mélancolique», цира, нерозривна приязнь.

Про священника М.Устияновича О.Кобилянська так згадує у своїй автобіографії (1921 р.): «Достойний білоголовий поет Николай, на котрого ззиралися ми, діти, а за нами й його парафіяни, мов на святого. Ніколи я не бачила в своєму дальшому житті нічого кращого, тако-

го, що подобало майже на святого, поважнішого, достойнішого, як того чоловіка, що й досі стоїть у моїй душі як ідеал духовного отця...» [12, с. 209]. Чи не відтоді бере свій початок тривалий шлях творчих шукань письменниці у прагненні викристалізувати як зразок для наслідування тип-модель українського священика. Підтвердженням того, що О.Кобилянська мала у своїй пам'яті образ священика М.Устияновича аж до останніх десятиліть своєї творчості, є роман письменниці «Апостол черні» (1936), де у короткій оповіді про дружину героя твору управителя Альбінського згадується, що вона була донькою «духовної особи і з літературної праці знаної особи» [13, с. 177]. Цілком ймовірно, що саме греко-католицький парох М.Устиянович став прототипом і ще одного образу цього роману — отця Івана Захарія. Не випадково особа душпастиря асоціюється в уявленні центрального героя роману Юліяна Цезаревича з образом святого, адже саме таке враження справила на письменницю постать М.Устияновича.

Та й саме таким і повинен бути, за євангельськими настановами, справжній жертвний служитель Христової церкви. А настанови ці, що мають керувати життям душпастиря, дані верховним Священиком, Ісусом Христом, більш ніж конкретні і недвозначні: «Ви знаєте, що ті, що вважають себе за князів у народів, панують над ними, а їхні вельможі їх тиснуть. Не так буде між вами, але хто з вас великим бути хоче, — нехай буде він вам за слугу. А хто з вас бути першим бажає, — нехай буде всім за раба. Бо Син Людський прийшов не на те, щоб служили Йому, але щоб послужити, і душу Свою дати на викуп за багатьох» (Мр. 10: 42-45); «Я — Пастир Добрий! Пастир добрий кладе життя власне за вівці» (Ів. 10: 11); «Візьміть на себе ярмо Моє і навчіться від мене, бо Я тихий і сердцем покірливий» (Мт. 11: 29); «А коли обмив ноги вам Я, Господь і Вчитель, то повинні й ви один одному ноги вмивати. Бо то Я вам приклада дав, щоб і ви те чинили, як Я вам учинив» (Ів. 13: 14-15); «Оце Моя заповідь, — щоб любили один одного ви, як Я вас полюбив! Ніхто більшої любови не має над ту, як хто свою душу поклав би за друзів своїх» (Ів. 15: 12-13); «Ви світло для світу [...] ваше світло нехай світить перед людьми, щоб вони бачили ваші добрі діла, та прославляли Отця вашого, що на небі. [...] Отож, будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний!» (Мт. 5: 14, 16, 48); «Не можете Богові служити й мамоні» (Мт. 6: 24) [1].

Продовжуючи науку свого Учителя, апостол Петро у зверненні до пресвітерів закликав: «...пасіть стадо Боже, що у вас, наглядajte не з примусу, але добровільно по-Божому, не для брудної наживи, а ревно, не пануйте над спадком Божим, але будьте для стада за взір» (1 Петр. 5: 2-3) [1]. Він-бо добре пам'ятав непримиренне ставлення Христа до фарисеїв з їх лицемірством і корисливістю: «Стережіться фальшивих пророків, що приходять до вас ув одежі овечій, а всередині — хижі вовки. По їхніх плодах ви пізнаєте їх» (Мт. 7: 15-16); «...за вчинками їхніми не робіть, бо говорять вони, — та не роблять того! [...] Горе вам, книжники та фарисеї, лицеміри, [...] назовні здаєтеся людям за праведних, а всередині повні лицемірства та беззаконня!» (Мт. 23: 3, 27-28); «Лицеміре, — вийми перше колоду із власного ока, а потім побачиш, як вийняти заскалку з ока брата твого!» (Лк. 6: 41) [1].

Ідею свідомої жертвовності священства відстоював і сучасний послідовник апостолів митрополит Іларіон, що потверджував свої переконання не лише палким словом душпастиря, а й усім своїм стражденним і подвижницьким життям патріота. Як слушно твердить Г.Сагач, митрополит «палко відстоює високе правне становище українського духовництва, яке завжди посідало привілейоване положення в українському суспільстві як його освічений стан, як будівничий клас Держави, як національне, авторитетне, народне явище в духовному житті українського суспільства, [...] надихає до жертвовного служіння Богу й Україні: «Наймиліша жертва для Господа — то служба ближньому, служба й усім ближнім — народові» [14, с. 10, 12]. «Коли не вміємо служити Народові, — зазначає митрополит Іларіон, — вчимося від нашого найбільшого вчителя, — Самого Ісуса Христа. Найкраща служба Богові — це служба Народові!..» [2, с. 2]. Великого значення надавав І.Огієнко і високій ролі духовенства у збереженні і розвитку рідної мови, адже, на думку митрополита, «без добре виробленої рідної мови немає всенародної свідомості, без такої свідомості нема нації, а без свідомої нації — нема державності як найвищої громадської організації, в якій вона отримує найповнішу змогу свого всебічного розвитку і виявлення» [15, с. 3]. Автор перекладу Біблії українською мовою вважав, що вкрай необхідно «дати українському народу можливість хвалити Бога на рідній мові й Святим Письмом підтримувати в ньому певність в його національній індивідуальності, вести його від темряви занепаду до світла самосвідомості, щоб і в храмі він бачив, що живе український нарід, що жити він може і жити буде» [16, спр. 26, арк. 3-4].

Когорту таких священників-патріотів, ідеальних пастирів людських душ, і представляє герой роману О.Кобилянської «Апостол черні» — отець Іван Захарій. О. Захарій, простий і скромний «апостол черні», як сам визначає свою особу, протистоїть численним образам священників у творчості письменниці, зображених у більш чи менш сатиричному освітленні («У св. Івана», «На полях», «Земля», «За готар», «Нюба»). Своєю трагічністю він нагадує образ священника Яхновича з повісті «Нюба», проте його характер виписаний панорамніше і глибше. О.Кобилянська виводить образ о. Захарія за рамки суто родинних відносин і показує його насамперед як духовного наставника народних мас, вихователя свідомих громадян. Як і в інших своїх творах («Царівна», «Думи старика», «Нюба»), в романі письменниця твердо обстоює необхідність релігії для народу, але нести «Христову науку» в народ, на її думку, має справжній «апостол черні», «апостол любові», який, за словами о. Захарія, «мусить бути і творчим духом моралі, серця і ума. Мусить ним справді наскрізь бути — не фарисействувати в користь особистих, егоїстичних цілей, нижчих від той «черні», між якою живе і годується» [13, с. 48].

Саме таким справжнім «апостолом черні» й постає в романі образ о. Захарія, який щедро розсіває християнські ідеї, запалює оточення задумами духовного, ідейного піднесення. За словами В.Жили,

О.Кобилянська «змальовує його з симпатією, наділяючи прикметами скромності, простоти, глибокого розуміння психології мас народу та вмінням невимушеного спілкування з людьми» [4, с. 70]. Добрий і мудрий душпастир не цурається громади, живе радіщами і бідами своїх парафіян, добре знає їх повсякденні турботи, з відкритим щирим серцем і палким Христовим словом заходить в їх убогі хатини, подаючи мудру пораду і практичну допомогу. Отець Захарій був, як говорили про нього, «без лакізму на матеріальні здобутки». Ці здобутки йшли у нього для «бідних, голодних у громаді, на шкільні книжки [...] на сирітську касу [...] для калік [13, с. 152]. Поважний і благородний «апостол любові», ім'я якого люди згадують з пошаною, дбає про моральне виховання своїх парафіян, їх освітній і культурний рівень. Найвищою метою праці та й усього життя цього священика було виховати із своїх покутівців «зразки культури». З вірадою говорить о. Захарій, що люди в його парафії «добрі і не без охоти до просвіти і організації», і непохитно вірить, що зерно, яке засіває в їх душі, мусить колись само зійти. Жертовний, терпеливий і безкорисний, душпастир прагнув виховати нове покоління, яке доживитиме християнськими ідеалами, житиме чесно, морально: «...вкладав дітям під голим небом Христову науку, вчив їх любити і шанувати один одного, триматись з собою, [...] і поборювати брехню, хоч би яку дрібеньку» [13, с. 46]; а будучи палким патріотом, підносили національну свідомість парафіян, вчив їх «за свою мову і права уступатися», «свою землю любити, ворогам не відступати, боронити, самим обробляти [...] ще й самим з неї добуток продавати» [13, с. 120].

За своєю Покутівкою, парафіянами о. Захарій бачить Україну, увесь народ, його чесноти і вади. Тож схилиючи молодого Цезаревича до богословських студій, переконує його в потребі натхненних священиків, які мали б чистою євангельською правдою і наукою відроджувати душу українського народу. В думках цього поважного і далекоглядного пастиря віддунують Шевченкові слова: «І день іде, і ніч іде. / І, голову схопивши в руки, / Дивуєшся, чому не йде / Апостол правди і науки? [17, с. 315]. Адже церква, віра, релігія, як справедливо зауважує Л.Білецький, тільки тоді «буде мати силу і авторитет в народі», коли «стоятиме на сторожі свободи народу, а не неволі, на сторожі Божої правди, а не зла, любові, а не ненависті, просвіти, а не темряви, єдності і повної згоди, а не розбрату і ворожнечі» [17, с. 352]. А релігії поруч із просвітою і наукою у справі духовного розвитку українського народу о. Захарій надає виняткового значення. «Наш простолюди, — говорить він Юліянові, — поки що лише *material*, з якого повинен витворитися *народ*, а праця в цьому напрямку вимагає також сумлінних і просвічених душпастирів» [13, с. 50].

Будучи справжнім «апостолом народу», о. Захарій бачить у його масах не лише «чернь», «простолюди», а помічає також і «глибини», «золото». «Глибін» прийде сама, — переконаний душпастир, — бо вона не «геній», як сказав Гете, а лиш *природа*. Подумайте про Шевченка, про Франка та інші наші глибини, що вийшли не з іншої верстви, як з

«черні» [13, с. 49]. Але, щоб це золоте осердя народу, ці глибини могли розкритися вповні, треба просвіщати його, «почавши від тілесної культури аж до високого розвою його духовости» [13, с. 49]. Досвідчений священик розуміє, що нужда, темнота, а основне — неволя, зоставила український народ далеко позаду інших високорозвинених культурних європейських народів, що мають свою державу, незалежне право на власний автохтонний розвиток, на рідну мову, освіту. Але в той же час він свято вірить, що, хоч довголітня неволя і залишила на душі українського народу важкий карб, проте глибинне осердя тієї душі залишилось незламним, що за зовнішньою покірністю долі, апатичністю й байдужістю українця криється могутній внутрішній потяг до волі. А тому й усвідомлює, що на плечах патріотично настроєної національної інтелігенції лежить надзвичайно відповідальний обов'язок перед своїм народом — сприяти зростанню його самосвідомості, пробудженню його затаєної могутності, творчих сил, розкриттю його великих і глибоких вартостей, щоб він міг піднести до найвищих висот духовного розвитку і дати якнайкращі плоди в скарбницю загальнолюдської культури й поступу. «Наш нарід є тою клавіатурою, — говорить о. Захарій, — з якої можна і мусимо добути звуки, що стали б з часом [...] мистецько викінченим твором» [13, с. 48].

Як бачимо, О.Кобилянська у своєму останньому романі «Апостол черні» цілком свідомо підходить до створення ідеального образу українського священика, який мав би неоціненний виховний потенціал і міг би стати достойним зразком для наслідування.

Список використаних джерел:

1. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / Перекл. проф. Івана Огієнка. — К.: Українське Біблійне Товариство, 2002. — 1168 с.
2. Іларіон, Митрополит. Служімо своїому народові. — Холм, 1942. — С. 2.
3. Томашук Н.О. Ольга Кобилянська: Життя і творчість. — К.: Дніпро, 1969. — 237 с.
4. Жила В. Роля християнських ідей в романі «Апостол черні» // Збірник на пошану Ольги Кобилянської / За ред. О.Кисілевської-Ткач. — Мюнхен: Укр. Вільн. Ун-т., 1991. — С. 69-74.
5. Косик В. Елементи національного буття в творах Ольги Кобилянської // Там само. — С. 85-93.
6. Самофал А. Українська родина в творах Ольги Кобилянської // Там само. — С. 113-131.
7. Крупа М. Апостол любові // Кобилянська О. Апостол черні. — Тернопіль, 1994. — С. 5-11.
8. Микосянчик Ю. Українська інтелігенція в романі Ольги Кобилянської «Апостол черні» // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. — Вип. 58-59. — Чернівці, 1999. — С. 93-97.
9. Демченко І. «Апостол черні» Ольги Кобилянської як твір про українського священика // Там само. — С. 97-100.
10. Жижченко Л. Проблема як фактор жанротворення в романі «Апостол черні» // Там само. — Вип. 216-217. — Чернівці, 2004. — С. 94-100.
11. Починок Л. Ольга Кобилянська: Знайома постать у новому ракурсі. — Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2005. — 192 с.

12. Кобилянська О. Про себе саму: Автобіографія в листах до професора д-ра С.Смаль-Стоцького // Ольга Кобилянська. Слова зворушеного серця: Щоденники; Автобіографії; Листи; Статті та спогади. — К., 1982. — С. 206-219.
13. Кобилянська О. Апостол черні: Повесть. — Львів: Каменяр, 1994. — 243 с.
14. Сагач Г.М. Гомілетика Івана Огієнка і сучасність // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: Науковий збірник: Серія історична та філологічна. — Вип. IV. — Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, ред.-вид. відділ, 2007. — С. 5-13.
15. Огієнко Іван. Наука про рідномовні обов'язки. — К., 1994. — 72 с.
16. ЦДАВО України. — Ф. 1072. — Оп. 1.
17. Шевченко Т. Кобзар / За ред. Леоніда Білецького. — Вінніпер, 1954. — Т. IV. — 355 с.

In the article the attention is accented on the figure of priest in O.Kobylyanska's creation in the context of evangelistic truths and of Ukrainian national-patriotic emulations.

Key words: priest, pastor, apostle, moral, nation.

Отримано: 1.09.2008 р.

УДК 371.2(09)

Л. Ю. Памірська

Житомирський державний університет імені Івана Франка

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ПРЕДСТАВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН НА ВОЛИНІ (20-ті РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті аналізуються культурно-освітні передумови вивчення іноземних мов у контексті освіти представників національних меншин на Волині у 20-х роках ХХ століття, висвітлюються їх перспективні тенденції, також — роль І.Огієнка як організатора освіти у молодій українській республіці.

Ключові слова та словосполучення: національні меншини, мовна освіта, іноземні мови, рідна мова, двомовні школи, полілінгвістична освітня політика.

Україна — типовий приклад поліетнічної країни. Незалежна українська держава прагне до розбудови відкритого демократичного суспільства, формує свою етнополітику стосовно національних меншин, виходячи з основних законів і норм, прийнятих міжнародною спільнотою.

Сучасна мовна ситуація у нашій державі набула позитивних зрушень. В останні роки в Україні були прийняті законодавчі документи (Декларація прав національностей України, Закони України «Про громадянство», «Про мови в Україні», «Основи законодавства України про культуру», «Конвенція про забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин»), спрямовані на відродження та розвиток культурно-політичного життя національних меншин. Мета мовної політики — гарантія толерантного ставлення до всіх поширених в Україні культурно-мовних традицій без будь-якої дискримінації, забезпечення соціально-прийнятих форм використання мов у сферах державного управління, ділового спілкування, професійної діяльності.